

literatūros, parašytos užsienio kalbomis, dalis. Literatūrologė, Vilniaus universiteto prof. Brigita Speičytė yra pažymėjusi, kad „*Tyzenhauzaitės de Suazel-Guffé istorinių romanų komunikacinė strategija pasižymi visų pirma kultūrinės diplomatijos siekiu – tarptautiniame literatūros lauke populiarinti Lenkijos ir Lietuvos istoriją. [...] Moteriškoji perspektyva ir emocinės patirties problematika autorės romanuose yra ta reikšmių plotmė, kurioje labiausiai išryškėja požiūris į istoriją kaip pasaulio kaitą. [...] Autorės kūryba ypač įdomi dėl distancijos ir paveldėtų bei naujų gyvenimo formų atžvilgiu. Kaip rodo rašytojos biografinės nuotrupos ir literatūriniai pėdsakai, toks aristokratės skepsis palaikė jos pačios religinę sąmonę, tačiau iš panašios senosios visuomenės elito žmonių jausenos bei kultūrinių resursų formavosi ir modernių vizionierių, visuomenės kritikų pozicijos, ir literatūrinės estetikos meniniai atradimai [...]“.*

Iki 2004 m. šios rašytojos knygų lietuvių kalba nebuvo išleista, nors ji didžiąją jų dalį parašė gyvendama Lietuvoje (Rokiškio, Kairėnų dvaruose, Vilniuje ir Plateliuose). 2004 m. S. Tyzenhauzaitės knygas versti į lietuvių kalbą pradėjo Regionų kultūrinių iniciatyvų centras (toliau – RKIC). Jis 2004m. lietuvių kalba išleido „Reminiscencijas“, o 2006m. – „Halina Oginskytę, arba Švedas Lenkijoje“. Kadangi vėlesniais metais niekas iš kitų leidyklų šios rašytojos knygų vertimu į lietuvių kalbą neužsiėmė, 2016–2021 m. RKIC išvertė dar tris šios rašytojos knygas: „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“, „Barbora Radvilaitė“, „Vladislovas Jogaila, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ ir 2021 m. išleido dvi – „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ bei „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“. RKIC planuoja iki 2023m. vidurio į lietuvių kalbą išversti visas likusias šios autorės knygas. 2004, 2006 m. išleistos S. Tyzenhauzaitės knygų jau išplatintos daugiau kaip prieš dešimtmetį, Lietuvos bibliotekose jų nėra daug. Na o skaitytojai šių leidinių ieško,

S. Tyzenhauzaitės knygos – nedidelės apimties (nuo 80 iki 190 puslapių), todėl, planuojant seniau ir naujai į lietuvių kalbą išverstų knygų leidybą, atsižvelgiant į skaitytojų poreikius, planuojama 2022–2024 m. užbaigti į lietuvių kalbą versti žinomą S. Tyzenhauzaitės rašytinį palikimą ir išleisti tris jos „Raštų“ tomus (du pirmuosius – 2022 m., trečiąjį – 2024 m.).

Gertrūda. Grafaitė Komorovska

Grafiėnė Potocka, grafo Felikso
Potockio žmona

Sofija TYZENHAUZAITĖ

Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė

Virginijus BARANAUSKAS

Liūdnošs dramos, kurią netrukus skaitysite, siužetas paimtas ne iš istorinio romano, bet iš kelių pono Kraševskio romanų bei kitų jo kūrinių, labai vertinamų Lenkijoje, pasakojimo, o Kraševskis rėmėsi naujais neginčytiniais dokumentais, kuriuos pats surinko ir ištyrinėjo.

Įvykiai, apie kuriuos kalbama, vyko tūkstantis septyni šimtai septyniasdešimtais – tūkstantis septyni šimtai septyniasdešimt ketvirtais metais.

Pasakojama apie Lenkijai pražūtingą laikmetį. Šalį iš vidaus draskė įvairiausių pakraipų ginkluotų konfederatų vaidai, visi jie teigė ketinantys ginti šalies sienas nuo kaimynų užkariavimų, bet niekada nesutarė tarpusavyje, kokios gerovės nori tėvynei, o nesiliaujančios peštynės tik patvirtino žinomą tiesą: „Bet kuri tarpusavyje besidraskanti šeima pražus.“ Ji taps galingų kaimynų, atidžiai sekančių jos nelaimės ir nesėkmės bei sugebančių jomis pasinaudoti, grobiu. Kornelis rašė: „Ką jis gali padaryti prieš tris? Mirti!“

Lenkija kovojo su Rusija, Austrija, Prūsija. Lenkija mirė.

Potockių šeima, žinoma nuo XII amžiaus, buvo laikoma viena garsiausių Lenkijoje. Tuo metu jos galva buvo Kijevo vaivada Pranciškus Salezijus Potockis, jo milžiniškos valdos buvo ne mažesnės nei Olandijos karalystė. Deja, pajamos neatitiko valdomų dvarų dydžio ir tesiekė milijoną aštuonis šimtus tūkstančių frankų per metus. Pelnas galėjo būti dešimteriopai didesnis, jei būtų pasinaudota agronomijos mokslo pasiekimais, bet tada to dar nemokėta.

(Nukelta į 24 p.)

Mūsų tragiškoje istorijoje šis magnatas suvaidino apgailėtiną vaidmenį. Jis gyveno kaip savarankiškas nedidelės karalystės valdovas didelėje gražioje Kristinopolio pilyje Bugo pakrantėje. Pilis deramai reprezentavo garsaus savininko turtus ir prabangą. Buveinė turėjo du didelius kiemus, apsodintus šimtamečiais medžiais, kiemus supo daugybė pastatų, juose gyveno vaivada, jo šeima ir pulkas tarnų. Į pilį buvo galima patekti per didelius grotuotus vartus, kuriuos dieną naktį saugojo vaivadai tarnaujantys kazokai ir dragūnai. Kitose valdose vaivada dar išlaikė įtvirtintas pilies, kurių patrankos saugojo nuo svetimšalių ir vidaus priešų antpuolių, taip pat atitinkamą kiekį samdomų karių. Jų vadai Kristinopolio šeimnininko pasiuntiniams įteikdavo ataskaitas, skirtas vaivadais. Tais laikais kunigaikštis Radvila įsakinėjo dešimčiai tūkstančių karių, surinktų jo didžiulėse valdose.

Daug kunigaikščių ir didikų namų taip pat buvo saugomi karių, turėjusių juos ginti anais tarpusavio vaidų laikais. Karių kiekis buvo proporcingas valdomam turtui. Taip gyveno feodalinė lenkų aristokratija. Kas iš to liko šiandien? Tik prisiminimas. Karai ir revoliucijos viską sutvarkė ir sulygino žmonių gyvenimus.

Vadinamojo Kristinopolio karaliuko dvare buvo apstu ne vien turtingesnių bajorų, bet ir plikbajorių, gyvenančių iš galingo globėjo pinigų. Dragūnų garbės sargybos vadas buvo grafas Sierakovskis, buvęs saksų kariuomenės karininkas, juo turintis garbingų titulų, išdidusis vaivada įsivaizdavo esąs lygus valdovams, ypač Lenkijos karaliui, nes Potockis tikrai galėjo sėkmingiau siekti karūnos nei paprastas bajoras Stanislovas Poniatovskis, kurį lenkams primetė įsimylėjusi imperatorė Kotryna.

Vaivada nepatiko naujos Varšuvos dvare paplitusios prancūziškos mados, jis liko ištikimas didingam savo tautos apdarui: baltas arba ryškių spalvų žiustokoras, krintantis žemiau kelių, aksominis apsiaustas plačiomis rankovėmis, susegtas dideliu deimantu, raudoni arba geltoni tymo batai, skirti avėti namie, kepuraitė, apvedžiota kiaušės kailiuku ir puošta garnio plunksnos egrete, ratu nuskusta galva – tokį jo portretą nutapė karaliaus dailininkas Bačiarelis. Ryškūs bruožai: atsikišusi kakta, tankūs antakiai, griežtas, valdingas

žvilgsnis – įgimto išdidumo ir neįveikiamo užsispyrimo įspaudas. Besisvečiuojančiam garsiajam dailininkui teko pildyti visus didingus vaivados sumanymus. Neapsieita ir be nervingų jo žmonos įnorių. Jos kilmingasis vyras buvo jai ypatingai prielankus ir ją garbino. Vaivadienė buvo aukšta, tvirta moteris, dažniausiai vilkėjo aviečių spalvos aksominę suknelę, puoštą šermuonėlio kailiuku, sekdamą karalienės Marijos Leščinskos mada, ant galvos ryšėjo nėrinuotą skarelę. Jos veide atsispindėjo išdidumas ir puikybė, jame nebuvo nieko švelnaus, moteriško. Ją nuolatos supo, jai tarnavo, jai meilikavo pulkas moterų, merginų, kurioms ji nurodinėjo ir kurių dorą saugojo ypatingai griežtai. Vargas neatsargiajai, išdrįsusiai atsipalaiduoti – ją tuoj pat atleisdavo iš tarnybos arba nuplakdavo rykštėmis. Vaivadienė, užuot auginusi mylimus šuniukus, priglaudė porelę dvynių neūžaugų – brolių ir seserį, tie savo kilmingos šeimnininkės labai dirbo demonišką darbą: būdami neaukšto ūgio šnipinėjo, rausėsi, paslapčiomis klausėsi ir savo šeimnininkei pateikdavo teisingą arba melagingą informaciją apie tai, ką matė ar girdėjo. Vienos didelės pilies salės palėpėje nykštukams įrengė būstą. Vaivadienė ir pati naktimis dažnai atsikeldavo ir patamsyje klausydavosi už durų. Kartą vaivadienė užklupo neatsargų Kristinopolio sargybinių vadą, išeinantį po pasimatymo su jauna panele, kurią ketino vesti. Jam dar neperžengus slenksčio, kurio nė vienas vyras neturėjo teisės peržengti, pasigirdo griausmingas vaivadienės balsas: „Kas ten?“

Potockiai turėjo vienintelį sūnų ir keturias ištekėjusias arba tekintinas dukras. Sūnus, nelaimingas tragiškos dramos herojus, aprašomu metu buvo dvidešimtmetis. Jis augo po motinišku vaivadienės sparneliu, nors motina ir labai jį mylėjo, pavertė savotišku vergu, nedrįstančiu nė išsižioti arba ko nors imtis be motinos žinios. Jai turėjo atsiskaityti už menkiausias išlaidas iš kuklių jam paskirtų tūkstančio dviejų šimtų frankų per metus. Nei charakteriu, nei išvaizda jis nepanėšėjo į savo tėvus. Jaunasis Feliksas nuo pat mažų dienų įprato neprieštaraudamas paklusti, iš prigimties buvo švelnaus būdo ir geros širdies, nemokėjo pūstis, niekinti kitų, nebuvo garbė troška, kaip jo tėvas ir motina – jis išties buvo malonus jaunuolis. Aukštas, kilnios išvaizdos, tamsiaplaukis juodomis aki-

mis, beje, vos pažvelgęs į svetimą moterį, akis nudurdavo į žemę, jaunas Potockis buvo aprengtas puošniai pagal karaliaus Stanislovo dvaro madą, o pastarasis derinosi prie karaliaus Liudviko XV ir didžiavosi, kad mėgdžioja jo manieras.

Jaunojo grafo dvasinis auklėjimas buvo patikėtas garbingajam tėvui priorui Volfui, pagarsėjusiam erudicija ir nepriekaištingu elgesiu. Jis įdiegė savo mokiniui pagarbą tikėjimui, įskiepijo meilę artimui, puoselėjo moralines vertybes, sąžiningumą ir mokė būti teisingą gausiems pavaldiniams, kurie kada nors jam atiteks. Be Volfo, jaunąjį grafą dar auklėjo keletas guvernierių ir meno bei gero tono žinovų, bet jo išsilavinimas vis dėlto liko paviršutiniškas, nes jaunasis mokinys nuo pat mažų dienų motinos buvo arba griežtai komanduojamas, arba paikinimas, tad liko visiškai išglebęs ir be iniciatyvos. Stebuklą kurią nors dieną galėjo padaryti tik meilė, tačiau ir ji vargu ar galėjo įveikti visas kliūtis.

Sulaukus dvidešimties metų jaunojo grafo auklėjimas buvo baigtas ir vaivada patikėjo savo sūnaus priežiūrą globėjui, grafui Sierakovskui, dvidešimt metų ištikimai tarnavusiam vaivada ir pelniusiam jo pasitikėjimą.

Tačiau kasdieniame Felikso gyvenime niekas nepasikeitė. Jis slapta dūsavo, norėdamas ištrūkti iš to rato, kurio nedrįso nei peržengti, nei sutraukti, nes jungą jam užkrovė rūpestinga motina. Jis jautėsi jaunas, turtingas, norėjo būti laisvas, pažinti pasaulį, keliauti.

Kristinopolio kaimynystėje, už šešių ljė nuo jo, gyveno gausi šeima. Ji kilme nė kiek nenusileido Potockiams, tik turėjo daug mažiau turtų. Tai buvo grafo Komorovskio, Sanoko kašteliono, gausaus vaikų būrio tėvo, šeima. Kadangi abi rezidencijos, Kristinopolio ir Sušnos, buvo netoli viena kitos, kilmingos didikų Potockių ir Komorovskių šeimos dažnai bendraudavo.

Sierakovskis išprašė iš vaivadienės leidimą su jaunuoju grafu Feliksu lankytis Sušnoje, kur globėjas ir mokinys būdavo kuo mandagiausiai priimami pagal lenkiškas vaišingumo tradicijas, arba leistas į medžioklę, kad jaunuolis prasiblaškytų ir atsikratytų savo įprastos apatijos. Sėkmė vainikavo jo lūkesčius. Vieną dieną, arba tiksliau vieną vakarą, po didelių vasaros karščių grafą Feliksą ir jo globėją prie senos Sušnos pilies vartų užklupo baisi audra.

Nors trunkėsi perkūnas, ponas Komorovskis išgirdo trypiant ir žvengiant žirgus. Jis atpažino jaunąjį grafą Potockį bei jo medžiotojų palydą ir išėjo pakviesti ją nuo vėtros šėlsmo prisiglausti savo vaišingoje pastogėje. Feliksas Potockis atsiprašė, kad negali priimti pakvietimo ir šeimos ponioms pasirodyti vilkintis medžioklės drabužiais. Kaštelionas sugalvojo kitą būdą, kaip įveikti mandagų jaunojo grafo atsisakymą. Tas būdas garantavo sėkmę. Vietoj kašteliono priebutyje pasirodė balta suknele vilkinti jo dukra Gertrūda. Tikrai dangiška būtybė, išnirusi tarp žaibų, tai nušviesdavusių jos nuostabų veidelį, tai panardindavusių jį į neįžvelgiamą tamsą, bet toji tamsa trukdavo per trumpai, kad Felikso akys nustotų žavėtis. Jis paskubėjo nusėsti nuo žirgo, kad žavingajai merginai netektų eiti per lietaus užtvindytą kiemą ir prie grotuotų vartų pakartoti tėvų pakvietimo.

Paskui Gertrūdą į vestibulį įėjęs Feliksas ir jo kilmingas palydovas nusimetė medžioklės apsiaustus. Kaštelionas palydėjo jį į saloną, čia jo laukė grafienė Komorovska. Būdamas gerai išauklėtas jaunasis Feliksas vėl ėmė atsiprašinėti ponių, kad jų akivaizdoje pasirodė vilkintis netinkamai drabužiais.

Tada prakalbo kaštelionas:

– Esu tikrai laimingas, mano jaunasis drauge, kilmingasis pone, priimdamas jus po savo stogu ir tapus liudininku mūsų džiaugsmo sugrįžus mūsų brangiai dukrai Gertrūdai, kurios ką tik sulaukėme, nes ji, didžiam mūsų džiaugsmui, baigė lavintis vienoje geriausių Vienos įstaigų.

Po tokios trumpos kalbos abu jaunuoliai buvo supažindinti.

Blyksint žaibams Feliksą Gertrūdos grožis apakindavo tik trumpam, o dabar, šviečiant salono žvakėms, jis buvo dar įstabesnis. Atrodė, kad pirmą kartą gyvenime mato moterį. Jo širdį ir žvilgsnį pabudino pirmosios dvidešimtmečio meilės pajautos. Tai jau nebebuvo pasyvus, apatiškas jaunuolis; jis pasikeitė!

Šiandien šalyje pripažįstama, kad jaunoji Gertrūda Komorovska buvo graži, talentinga ir išsila vinusi. Liekna, aukšta aštuoniolikmetė spindėjo jaunyste ir buvo puikios sveikatos. Jos ilgi, šviesūs pelenų atspalvio plaukai garbanojosi, juodos akys

(Nukelta į 26 p.)

spindėjo švelnumu ir išmintimi. Gertrūdos žavesys buvo sunkiai nusakomas. Viskas joje buvo gražu: ir begalinis grakštumas, dar primenantis vaikystės naivumą, ir jaunatviška elegancija.

Tačiau patyręs stebėtojas, geras fizionomistas, gal ir būtų įžvelgęs tos nuostabios būtybės žvilgsnyje ir šypsenoje kažkokią sunkiai nusakomą lemtį, nors visų akys matė tik kilmingą merginą, kurios laukė nepaprasta ateitis. Žmonės klydo, jos laukė visiškai kitokia lemtis!

Grafienė Komorovska žinojo, kad grafas Feliksas mėgsta muziką, todėl panoro parodyti, kokia talentinga jos dukra, ir paprašė Gertrūdos padainuoti. Mergina pakluso ir išsirinko keletą ištraukų iš Haidno ir Mocarto, kurio genialumas dar nebuvo pasiekęs aukštumų, bet jau buvo galima nuspėti, kad jis kurs šedevrus.

Melodingas balsas ir puikus Gertrūdos atlikimas dar labiau sužadino Felikso entuziazmą ir pakerėjo net senąjį jo globėją. Šis pirmasis atitoko nuo muzikos kerų ir priminė jaunajam grafui, kad jau vėlu, audra baigėsi, nuo Sušnos iki Kristinopolio nemenkas kelio gabalas, o ponas vaivada ir ponia vaivadienė greičiausiai labai nerimauja, kad jie taip ilgai negrižta. Jo išvedžiojimų Feliksas Potockis klausėsi nuleidęs galvą. Kaštelionas gyvai užprotestavo ir pareiškė, kad neišleis į naktį alkanų svečių. Prie vyro prašymų prisidėjo ir grafienė, o gražioji Gertrūda tik žvilgtelėjo į Sierakovskį savo aksominėmis akimis ir nusišypsojo gražiomis rausvomis lūpytėmis. Sierakovskis šį bei tą sumąstė. Jis pieštuku parašė žinutę į Kristinopolį, nupasakojo, kas įvyko vakare ir kad jis bijo rizikuoti jaunojo grafo gyvybe jojant nakčia.

Po vakarienės kaštelionas nuvedė juos į jiems skirtą kambarį. Kambarys buvo paprasčiausiai išbaltintas kalkėmis, jį puošė tik keletas rytų raštais išmargintų audeklo gabalų virš lovų, sukaltų iš lentų. Jas dengė miškuose sumedžiotų laukinių žvėrių kailiai ir stori užtiesalai. Tais laikais plunksnomis kimšti čiužiniai buvo laikomi pernelyg moteriškais ir netinkamais tikriems vyrams, patogūs tik moterims ir nugeibusiems seniems.

Kaštelionas dar pasiūlė vengriško vyno, vadinamąją taurelę prieš miegą, ir išėjo, palinkėjęs savo svečiams labos nakties. Jam išėjus ir uždarius duris Feliksas Potockis įsiaudrinęs puolė Sierakovskiui ant kaklo:

– Šiandien aš jaučiuosi gyvas! Ach, koks gražus gyvenimas!

Sierakovkis nustebeš žiūrėjo į savo jaunąjį mokinį, o tasai blizgančiomis akimis ir pagyvėjusiu veidu nesiliovė kartojęs:

– Argi ji negraži, panelė Gertrūda?

– Žinoma,– atsakinėjo Sierakovskis – žinoma. – O pats galvojo: „Pagaliau mano jaunasis Telemachas rado savąją Eucharitę. Kas iš to išeis, Dieve mano?“

Išaušus globėjas savo Telemachui pasiūlė tučtuojau iškelti, neleido jam atsiseikinti ir padėkoti šeiminkams, tik negalėjo uždrausti išgerti karšto gėrimo – alaus su kiaušiniiais ir grietine, kurio pasiūlė prieš sėdant ant žirgų.

Nors žirgai buvo eiklūs, joti teko tolokai, tačiau Feliksui kelias neprailgo. Jis nesiliovė žavėjęsis gražiąja Gertrūda. Sierakovskis pritardamas linkčiojo savo lenkiška mada skustą galvą. Tokią savotišką tonzūrą lenkams pasiūlė popiežius Jono Kazimiero vienuoliškų įžadų prisiminimui. Šis, prašomas valdinių, o Šventojo tėvo atleistas nuo duotų įžadų, tapo Lenkijos karaliumi, paskui vedė Mariją de Gonzagą.

Feliksas rado savo kilmingus tėvus sukilusius, jie jau mėgavosi pusryčiais ir gėrė gardžią kavą su grietinele; tas gėrimas jau buvo paplitęs Lenkijoje.

Pabučiavo ranką ir atliko padam do nog (puolu po jūsų kojomis) ceremoniją; jį privalėjo atlikti jaunesnis prieš vyresnį, sūnus prieš tėvą, taip buvo reikiama pagarba, nusilenkti tekdavo taip žemai, kad rankos nusileistų iki sveikinamojo kelių aukščio.

Feliksas karštai išpasakojo praėjusio vakaro nuotykius. Apie audrą užteko vienintelio žodžio, o apie netikėtą susitikimą su Gertrūda Komorovska jų prireikė begalės.

– Jūs ją pamatysite, gerbiama mamyte, ji šimtą kartų gražesnė už savo seseris. O koks talentas, koks nuostabus balsas, jūs būsite sužavėta.

Mėgaudamasi kavos aromatu ir kramsnodama cukruotą skrebutį, vaivadienė gana šaltai nepatenkinta stebėjo Feliksą, jį vos galėjo atpažinti, toks jis buvo gyvas ir smagus. Vaivada pūtė dūmų kamuolius, traukdamas ilgą turkiško jazmino pypkę ir tik šypsojosi į pilkus tankius ūsus. Kalba sukosi tik apie Gertrūdą, jos žavesį, talentus.

Vyriausioji vaivados dukra tekėjo už jaunojo grafo Briulio, Saksonijos pasiuntinio karaliaus Stanislovo dvare sūnaus, karaliaus favorito, tad

ūžė visas Kristinopolis, nes ruošos darbų buvo marios. Beje, sklido ir keisčiausių gaudų, mat vedybų diena buvo paskirta tik po ilgų derybų ir išankstinių abiejų didikų šeimų susitarimų, o tada į Kristinopolį ėmė plūsti minios giminaičių, kilmingų svečių, atvyko kunigų lydimi keli vyskupai, vaivados, kaštelionai, užsienio šalių ambasadoriai Varšuvoje. Kaip draugus ir kaimynus pakvietė ir Komorovskius. Vaivadienė itin palankiai sutiko jaunąją Gertrūdą, nusprendė, kad ji nuostabi visais atžvilgiais. Ją labai išgyrė ir paprašė būti vyriausiąja pamerge. Kadangi Feliksas turėjo būti vyriausiasis pabrolis, suprantama, koks džiaugsmas jį apėmė, nes tokia draugystė arba bičiulystė žadėjo artimą bendravimą su vyriausiąja pamerge. Vestuvių dieną visi svečiai, jų priekyje jaunavedžiai, patraukė į Kristinopolio miesto bernardinų bažnyčią. Procesija žengė raudonu kilimu. Pabūklų salvė paskelbė tuoktūvių ceremonijos pradžia.

Sugrįžus iš bažnyčios prasidėjo prabangi puota, tostai keitė vienas kitą, liejosi vengriški vynai po dešimt luidorų už butelį, triukšmingai griežė orkestras, labai įkyrėdamas abiem nelaimingiems jaunavedžiams, kurie turėjo nuolat stotis ir dėkoti. Per visą tą triukšmą jie vos rado galimybę tarti vieną kitą žodelį į ausį, o juk tie gražūs jaunuoliai mylėjo vienas kitą.

Nevarginsiu skaitytojo aprašinėdama didžiulį nuotakos kraitį. Mūsų šykščioje epochoje pakaktų lengvų audinių, papuošalų, niekučių, Šamberi, Šantiji gazo, permatomų audinių ir šilko. O nuotakos skryniuose buvo pridėta storų, tvirtų medžiagų, perduodamų iš kartos į kartą, skirtų puošti bažnyčioms, auksu ar sidabru atausto brokato, mezginių, venecijietiškių ir ispaniškių nėrių, jau nekalbant apie įvairiausių papuošalus, karolius, kuriuos padovanojo jaunasis – tai buvo Tūkstančio ir vienos nakties pasaka. O kokiais turtais puikavosi ši pusiau karališka šventė! Buvo išdėlioti milžiniški sidabriniai servizai, nuo jų svorio linko ažuoliniai stalai, jų pakaktų pamaitinti visą pulką. Pokylio salių sienos buvo nukabinėtos nuostabiais rytietiškais bei Liono fabrikų kilimais.

Pilies kiemuose džiūgavo dykaduoniai, kaip sakydavo tais laikais. Visi kimšo kiek telpa, maukė vyną, alų. Gėrybės liejosi kaip iš gausybės rago.

Nuaidėjus pirmajam patrankos šūviui, suskam-

bo orūs ir švelnūs polonezo, savotiško menueto, garsai. Vaivada, vilkintis puošniais, deimantais puoštais purpuro spalvos aksominiais drabužiais, nuėjo prie dukros, o jaunasis padavė ranką savo garbingajai uošvei vaivadienei, pasipuošusiai ilga violetinės spalvos damasko suknele, atausta sidabrinėmis gėlėmis. Paskui juos pokylio salėje, puikiai apšviestoje vaškinių žvakių šviesos, išsirikiavo penkiasdešimt porų kilmingų svečių. Dalis vakaro buvo skirta iškilmingam pasivaikščiojimui po visas pilies galerijas; jaunimui tai buvo didelė kančia. Pagaliau buvo duotas ženklas ir orkestras užgrojo gyvą, širdį pavergiančią mazurką. Feliksas Potockis buvo geras šokėjas. Jis puolė ieškoti gražiosios pamergės, kurios geidavo jau nuo pokylio pradžios. Jis pasikvietė Gertrūdą iš būrelio merginų. Beje, joms toks jauno kilmingojo Potockių šeimos paveldėtojo prielankumas ir pasirinkimas džiaugsmo nesukėlė.

– Kaipgi, – pašaipiai šnibždėjosi jos pusbalisiu, – argi ta mažylė iš Vienos internato moka šokti mazurką?

Mein liber wate (tiek jau to). Jos visiškai nusi-vylė, nes Gertrūda šoko kuo puikiausiai. Pokylio įkarštį nutraukė nuostabūs sproginėjantys ir ugnis žarstantys fejerverkai. Visi puolė prie langų, į sodus, į kiemus, skubėjo pasigėrėti Deibelio de Hammerano, karūnos artilerijos karininko inžinieriaus, pirotechnikos šedevrais.

Neaprašinėsiu tų efemeriškų prašmatnybių, sudegusių per akimirksnį, tų džiaugsmo ugnelių, tik priminsiu, kad tai tebuvo girliandų ir astragalų pynės. Beje, tos atmintinos šventės išlaidos siekė 150 000 frankų – labai didelę sumą tais laikais. Nekalbėsime ir apie jaunavedžių suguldymo ceremoniją, vieno iš prelatų palaimintą vedybinę lovą. Tokios detalės puikiai žinomos iš Liudviko XIV laikų Sen Simono memuarų.

Feliksas Potockis pasinaudojo atokvėpio dienomis, stojusiomis po švenčių triukšmo, ir, be abejo, senosios vaivadienės nuovargiu, tad pasistengė ištrūkti iš jį slegiančios motinos priežiūros ir suskato gana dažnai lankytis Sušnos pilyje. Kartais jį lydėdavo ištikimasis globėjas, kartais keliaudavo vienas, bet Komorovskių šeima jį visada pasitikdavo draugiškai ir, turime tai pripažinti, gražioji Gertrūda nebuvo jam abejinga.

(Nukelta į 28 p.)

Namų sekliai perspėjo vaivadą apie jausmus žadinančias jo sūnaus išskylas, bet vaivada nei sunerimo, nei supyko.

– Ką tai įrodo? Kad mano sūnus turi akis ir jausmus? Tai natūralu jo amžiui, tai tik šiaudų laužas, kuris užges, kai tik aš panorėsiu. Komorovskiai bus pakankamai išmintingi ir neleis sukompromituoti savo dukters.

Dar daugiau, vaivada savo informatoriams pagrasino, kad jie užsitrauks jo nemalonę, jei nesiliaus kvaršinę jam galvos dėl įvairiausių niekų, ypač uždraudė ką nors pasakoti vaivadienei, kurios sveikata buvo labai sumenkusi, o ir nuotaika nuolat kaitaliojosi, tad jai reikėjo geros priežiūros ir atjautos.

Padrąsintas slapto tėvo pritarimo, Feliksas Potockis apsimesdavo, kad keliauja tikrinti sargybos postų, stengėsi apsieiti be majoro Sierakovskio, kuris būtų nepagailejęs jam protingų patarimų, ir nuolat užsukdavo ten, kur jį traukė širdis. Vis kaitriau liepsnojo jausmai po pasimatymų su žavingąja Gertrūda. Pagaliau, įkvėptas meilės, tos didžios jaunystės valdovės, nebegalėdamas suvaldyti savo aistros, jis puolė ant kelių prieš Gertrūdą ir prisiekė jai Dievu ištikimybę ir meilę visam gyvenimui. Tokios priesaikos greitai pamiršamos, jos tėra tik smėlio pilys.

Būdama išmintinga dukra, Gertrūda apie tai pranešė savo tėvams.

Pastarieji džiūgavo, kad jaunas Potockių paveldėtojas turi tokių ketinimų, nes tai žadėjo jų dukrai nuostabią ateitį. Jie pranešė, kad neprieštarauja, taip pat neprieštarauja ir Gertrūda, tik paprašė, kad tai iškilmingai patvirtintų ir Felikso tėvai. Drąsiai prakalbęs apie savo aistrą, bet, bijodamas tėvo valdžios, kuriai jis nė nemanė priešintis, vargšas jaunuolis suprato, kad padarė didelę klaidą. Jis paprašė laiko, kad galėtų apie tai pranešti savo tėvams, ir jam nebuvo atsakyta. Tačiau linksmos ir laimingos dienos bėgo. Feliksas nesiliovė drebėjęs nuo minties, kad teks prisipažinti perpykusiam tėvui, tad nuolat atsiprašinėjo Gertrūdos tėvų ir prašė palaukti. Kadangi laukimas užsitęsė, teko gesinti įkaitusią atmosferą ir buvo sutarta skelbti sužadėtuves. Feliksas užmovė ant savo sužadėtinės piršto nuostabų, labai brangų deimantą.

Norėdami užtikrinti savo dukrai tokią nuostabią sąjungą, prie kurios, beje, tikrai linko jauna

širdis, Komorovskiai, patarti galingų draugų iš Varšuvos, veikė atsargiai ir apdairiai, tačiau jų tuštybę ir savimeilę žeidė jaunojo grafo vilkinimas, nes, pagaliau, jų šeima nenusileido Potockiams, abu namus skyrė tik didžiuliai pastarųjų turtai. Tie turtai teikė vaivadai didelę galią prieš mažiau turtingus Respublikos bajorus, tad jis galėjo nevaržomas juos vilioti prie savęs ir rodyti jiems valdžią.

Į visus Komorovskių skundus Felikso atsakymas būdavo vienas. Jis neturėjo vilčių, kad tėvai sutiks su pageidaujamos vedybomis. Prašyti sutikimo reiškė neišvengiamą griežtą ne. Esant tokioms aiškioms aplinkybėms būtų tekę nusileisti tėvo despotizmui, nes jis niekada nebūtų atsisakęs savo planų dėl vienintelio sūnaus vedybų. Tad Feliksas spaudė, įkalbinėjo Komorovskius neprieštarauti slaptoms vedyboms, nes po to jau neliktų kliūčių, ir jis, Feliksas, įgytų drąsos ir ryžto pranešti apie savo pasirinkimą šeimai.

– Be abejo, – kalbėjo jis, – privalau paklusti tėvo ir motinos valiai, bet noriu laisvai reikšti savo valią dėl svarbiausio įvykio, nulemsiančio viso mano gyvenimo laimę.

Jaunystė yra arogantiška, o įsimylėjęliai kupini iliuzijų.

Kaštelionas suklydo, nusileidęs atkakliam jaunojo grafo pasiūlymui, nes to troško ir nedrąsiai savo valią reiškianti įsimylėjusi dukra. Tokia neišmintinga silpnybė, kaip vėliau pamatysime, patirs pačias liūdniausias pasekmes.

Feliksas Potockis parodė kaštelionui laišką arba raštą, adresuotą Kulmo vyskupijos oficialui, su prašymu gauti indultą (tai bažnytinis terminas), kad nereikėtų viešai skelbti vestuvių užsakų. Sutvarkius tuos reikalus ir pasirašius civilinę sutartį tarp abiejų jų sudarančių pusių, aptarus jaunosios kraitį, vyro skiriamą išlaikymą žmonai ir t. t., ir t. t., būsimieji sutuoktiniai tūkstantis septyni šimtai septyniasdešimt pirmųjų metų gruodžio dvidešimt aštuntos dienosvakare (per Šv. Steponą) atvyko į bažnyčią. Jų santuoką palaimino kunigas Dlužnevskis, pakeitęs Dobrotvoro, nedidelės unitų parapijos, kleboną. Toji kukli religinė ceremonija nė iš tolo nepriminė prašmatnių Potockio sesers vestuvių. Ji vyko jau sutemus, mažoje, menkai apšviestoje, nuošalioje bažnytelėje, bet jaunųjų širdis apšvietė tikroji, dangiškoji šviesa. Tačiau kas žino, ar Felikso širdis neįjuto vidinės baimės, ar jo neka-

mavo nebylus priekaištas, kad neparodė pagarbos tėvui, buvo nepaklusnus, neįvykdė sūnaus pareigos per svarbiausią gyvenimo įvykį. Ar tokiomis sąlygomis sudaryta sąjunga galėjo būti palaiminta? Vėlesni įvykiai parodė, kas iš tikrųjų laukė jaunuolių.

Kiti du mėnesiai po vedybų – spindesys, neapsakomas vedybinio gyvenimo džiaugsmas, nors jaunajam Potockiui reikėjo slapukauti ir dėl to jis nerimavo, gyveno nuolatinėje baimėje. Naujiena apie slaptas vedybas žaibo greičiu pasklido iki pat Varšuvos. Potockių pavyduoliai ir jų priešai nesiliovė džiūgauti. Komorovskių šeima pirmoji pakėlė paslapties uždangą, toji paslaptis prieštaravo jų orumui, taip jie greičiau išprovokavo, o ne nukreipė į šalį didelę neišvengiamą krizę, kurios ir reikėjo tikėtis. Po audros stos gražus oras, kalbėjo jie. Iš tikrųjų jis buvo siaubingas.

Tėvo despotizmas prasiveržė per kraštus, nes buvo apgautas jo pasitikėjimas, sūnui tėvas buvo numatęs kitokių planų, jis galėjo tikėtis vesti kokią savarankišką Vokietijos kunigaikštystę arba tikėtis gauti Žozefinos Mnišek, vadintos Minerva, Galicijos Palade, kurios išmintis prilygo grožiui, o turtai buvo ne menkesni nei Potockių, ranką. Tai buvo priimtinausias vaivada planas. Iki sielos gelmių įžeistas senio išdidumas prasiveržė įniršio pliūpsniu. Nelaimingasis globėjas Sierakovskis tapo atpirkimo ožiu ir nekalta auka. Keletą mėnesių jo nebuvo tose vietose, kur mezgėsi veiksmo intriga, tad jis negalėjo nei perspėti dėl jos, nei kam nors sutrukdyti. Atvykus į pilį jam buvo pranešta, kas nutiko aistros apimtam jo jaunajam mokiniui, ir Sierakovskis nualpo iš siaubo išgirdęs, kaip buvo pažeistos pilietinės ir tėvo teisės. Jis nujautė, kokių fatališkų pasekmių gali sulaukti... Paprašytas nedelsiant atvykti pas vaivadą į Kristinopolį, bet tvirtai tikėdamas esąs nekaltas, Sierakovskis teisinio save, kad ilgam buvo išvykęs, tad tikrai negalėjo dalyvauti bjauriuose, papiktinančiuose veiksmuose, nes taip dera įvardyti slaptas jaunojo grafo, kuris nepilnametis buvo suviliotas, sugundytas, sukurstytas Komorovskių šeimos, vedybas.

Sierakovskis stengėsi neatsakinėti į įžeidinėjimus, grasinimus, kuriais svaidėsi perpykęs senis. Jis net nebandė pateisinti jaunuolio silpnumo, maldauti, kad būtų dovanota už jo aistrą.

Vos išgirdusi naujiena, grafiene Mnišek, gar-

siosios Paladės motina, atskubėjo į Kristinopolį džiaugdama, kad pavyks atgaivinti viltį įgyvendinti abiejų šeimų planus, ir patarė klasta, jėga pagrobti arba geruoju įkalbėti jaunąją Felikso Potockio žmoną ir nugabenti ją į Leopolį, į vienuolyną, kurio abatė buvo Potockių giminaitė, ir laikyti ją tol, kol sutiks skirtis, nes vedybos su nepilnamečiu yra negaliojančios. Išklausęs Sierakovskio pasiteisinimus vaivada sušvelnėjo ir aprimo, vis dėlto nusprendė pasinaudoti savo padėtimi ir padaryti jį to pagrobimo įrankiu.

– Duosiu jums žirgų, karietą, skirsiu palydą, keliaukite į Sušną“, – liepė Sierakovskiui.

Prieštaraudamas tokiam pasiūlymui, kuris nesiderino su jo garbe, Sierakovskis puolė ant kelių prieš vaivadą ir maldavo:

– Monsinjore, bet kuriuo kitu atveju atiduočiau už jus savo gyvybę, bet negaliu klastingai veržtis į namus ir trikdyti šeimą, kuri visada buvo man vaišinga ir draugiška.

Vaivada, supratęs, kad nei grasinimais, nei pažadais neįveiks bajoro Sierakovskio garbingo užsispyrimo, leido jam eiti, paskui įpykęs pagrasino atkeršyti, nes iš pykčio pamiršo, kad Sierakovskis ištikimais tarnavo jam devyniolika metų.

Laimė, tuos žodžius paslapčia išgirdo kambarinė, kuri pagirtinu tarnaičių įpročiu klausėsi už durų. Ji naktį paslapčia nubėgo į vargšo Sierakovskio būstą ir papasakojo jam, koks pavojus gresia. Pastarasis paskubomis apsirengė, nudūmė į arklides, liepė pabalnoti žirgą ir, nelaukdamas kol prašvis, nušuoliavo į Kristinopolio bernardinų vienuolyną. Iš ten pasiuntė brolių kvestorių į Sušną ir liepė perspėti kaštelioną, kad tasai pasisaugotų ir kuo skubiau su savo dukra grafiene Gertrūda spruktų į Leopolį, kur rastų rusų generolo štabą ir kariuomenę, ji apsaugotų juos nuo bet kokių pasikėsimų ir smurto.

Kai kitą dieną išgirdo, jog Sierakovskis paspruko, vaivados pykčiui nebuvo ribų. Jis liepė surinkti Sierakovskio kambaryje likusius jo daiktus, juos sukrauti kieme ant laužo ir sudeginti.

Matydamas, kaip liepsnoja drabužiai ir kitos smulkmenos, vaivada garsiai paskelbė: „Dieve mano, turiu daugybę tarnų, namiškių, kurių turtas ir ateitis priklauso nuo manęs. Jie mato, kaip ken-

čiu, ir nepajudina nė piršto, kad padėtų man nugabenti tą avantiūristę į vienuolyną.

Tie žodžiai nenuėjo veltui, nelaimėi, jie pasiekė niekšų, pasiruošusių bet kam, tikintis gausaus atpildo, ausis.

Paaškęjus, kad jis paslapčia vedė, vargšas Feliksas Potockis buvo uždarytas, jam buvo leista bendrauti tik su seserimis, uždrausta lankyti motiną, kuri beveik nebeišlipo iš lovos, apsupta ją prižiūrinčių dvaro ponių. Joms vaivados įsakymu buvo uždrausta ką nors prasitarti savo kilmingai šeimininkei.

Gera apmąstęs ir subrandinęs planą, vaivada aklai nepuolė naudotis tėviška valdžia, nutarė paveikti sūnų švelnumu.

– Žinau viską, – kalbėjo vaivada Feliksui, – viską, ir nepasakojų to jūsų motinai, nes tai tikrai reikštų jos mirtį. Jei nenorite nuvaryti jos į kapus, turite sutikti skirtis ir savo slaptas vedybas, prieštaraujančias bet kokiems Dievo ir žmonių dėsniams, vertinti kaip neįvykusias. O jūsų slaptai žmonai įsipareigoju dosniai atlyginti už santykių su jumis nutraukimą. Tai kaina už tai, kad atleidžiu jums už jaunatvišką kvailystę, jūsų bjaurų nepaklusnumą.

Kaip turėjo pasielgti nelaimingasis Feliksas? Viena vertus, jis, išgirdęs atlaidžią tėvo kalbą, apgailėstavo, nes tikrai jautėsi kaltas. Kita vertus, jis suprato, kas laukia, jei jis atsisakys, ir manė, kad paklusdamas, nusileisdamas apsaugos savo žmoną nuo smurto, kad visa tai su laiku nuslops, nes laikas geriausiai nuramina namų nesutarimus. Iš pasimatymo su tėvu Feliksas grįžo liūdnas, priekaištavo pats sau. Seserų, kurias turėjo palydėti į bažnyčią, apartamentuose jis nualpo. Išsigandusios dėl brolio būklės, merginos nubėgo perspėti tėvą. Vaivada liepė suteikti sūnui būtiną pagalbą ir paprašė jį nusiraminti. Feliksas pažadėjo ir sutiko su viskuo, ko iš jo buvo prašoma.

Vaivada nenorėjo vilkinti plano, tad griebėsi klastos: privertė sūnų parašyti kaštelionui laišką ir pakviesti jį su dukra atvykti Kristinopolį, nutarė paklausti grafienės Mnišek patarimų – kelyje sulaukyti tėvą su dukra ir pastarąją nugabenti į nurodytą vienuolyną Leopolyje. Buvo nurodyta, kas ką privalo daryti. Buvo parengta šešių žirgų traukiama karieta su arklininku, o ją lydėti paskirta pakankamai raitų bajorų. Ekspedicija nepavyko, nors arklininkas Vilšėkas, vėliau tapęs piktavaliu šios dramatos veikėju,

Sušnoje prisiekinėjo, kad atvyko vaivada nežinant, o įsakius jaunajam grafui. Kaštelionas jau buvo nugirdęs kalbant, kad vaivada žino viską, kas vyksta jo šeimoje, tad įtarė kažkokią klastą, nes iš žento gavo laišką, kuriame buvo pranešama, kad Kristinopolyje niekas negirdėjo apie jokią pakvietimą. Jis atsakė, kad atvyks su dukra savo ekipažu ir aptars su vaivada iškilusias problemas. Norėdamas sužinoti tikrą tiesą, jis slapta pasiuntė žinutę Feliksui, kuris atsakydamas brūkštelėjo kelis žodžius pieštuku, nes neturėjo kitokių rašymo priemonių.

„Nežinau, kas čia dedasi ir koku tikslu pasiųsta ši karieta. Parašiau įsakytas savo tėvo, jis liepė man perskaityti pakvietimą, kurį buvo pats jums parašęs.“ Klatingasis vaivada nuslėpė tą laišką. „Beje, aš nežinau nieko. Mano tėvas nuolat man kartoja nenusiminti ir neliūdėti. Nežinau, kiek laiko truks ir kuo pasibaigs ši kvaila situacija! Jūs gerai padarėte išsiuntę atgal ekipažą. Maldauju jus globoti žmogų, nuo kurio priklauso mano sveikata ir mano gyvenimas.“

Feliksas laiškeli slapta įteikė savo ištikimam kamerdinieriui Bisteckiui į rankas.

Pasitikėdamas savo sumanymo sėkme, vaivada išsiuntė Komorovskiams antrą pakvietimą atvykti pas jį į svečius ir kartu sutikti Užgavėnes. Nors ir perspėtas žento laiškeliu, kaštelionas pamanė, kad įmanoma susitaikyti ir draugiškai sutarti. Jis pasiuntė vieną savo bajorą, kad užsakytų jam būstą nedideliame Kristinopolio mieste.

Vos spėjusį atvykti žmogelį apsupo pilies vyrai ir iškratė jį nuo galvos iki kojų ieškodami laiško, bet jo nerado. Šiaip ne taip ištrūkęs iš jų rankų vyras sugrįžo pas šeimnininką ir pranešė apie tą nemalonų nuotykį.

Užgautas ir pažemintas tokio elgesio, atėmusio bet kokią viltį susitaikyti, kaštelionas pasuko atgal, supratęs, kad gali sulaukti Potockių šeimos keršto, ir grįžo namo.

Kol vyko tas stumdymasis, Feliksas buvo priverstas aklai paklusti nepalaužiamai tėvo valiai ir vykdyti vienuolio trinitoriaus Gabrielio, paskirto jo patarėju ir sargu, nurodymus. Felikso priežiūra tapo griežtesnė nei kada nors anksčiau.

Prabėgo vos du mėnesiai nuo jo vedybų, o jis jau buvo priverstas pasirašyti jo vardu surašytą raštą, kuriuo pripažino, kad sudaryta sąjunga yra

niekinė, nes nebuvo tėvų sutikimo (jis nepilnametis), indultą suklastojo jis pats, santuoka vyko ne jo parapijoje, tuokė ne klebonas, bet, jam nesant, vikaras. Paskui sekė įžeidinėjimai, žeminantys Komorovskių orumą ir jų nuostatas, jie tame paskvilyje kaltinti piktnaudžiaavę Felikso jaunyste ir nepatyrimu.

Feliksiui pakako drąsos pasirašyti tokį pareiškimą, gal net neskaičius! Tačiau jo širdis buvo gera, jis karštai mylėjo nuostabią moterį, kuri jam atidavė savo širdį ir savo ranką... Bet ji kaustė baimė, jis apgailestavo dėl savo maišto ir tikėjosi ištaisyti padėtį būdamas nuolankus. Veltui bandysime spėlioti, kodėl jaunuolis, tikrai vertas užuojautos, taip elgėsi, vis tiek sunku suprasti jo baikštumą, dėl kurio taip greitai atsižadėjo savo jausmų ir prie altoriaus duotos priesaikos.

Kaip kalbėjo nuolat pilyje besilankantys kaimynai, puikus, ramus gyvenimas Kristinopolyje po truputį ėmė virsti pragaru, Gal net slapta priariant vaivada, pradėtas regzti, antpuolis, kuriam turėjo vadovauti pilį saugančių kazokų pulkininkas Dombrovskis, arklininkas Vilšekas; pastaruoju vaivada ypatingai pasitikėjo. Buvo surinkta apytikriai du šimtai avantiūristų. Tarp jų buvo du protingi žydai, pasirengę neteisėtam ir klastingam žygiui. Abrahamas ir Volfas įsipareigojo organizuoti grafienės Gertrūdos pagrobimą ir pristatyti ją į vienuolyną. Sugalvota juos perrengti rusų kazokais, neva jie ketina pulti Respublikos konfederatus.

Nenujausdamas artėjančios audros, kamuojamas priekaištų, nerimaudamas dėl to, kokios bus jo darbų pasekmės, ir dėl to, kad išdavė savo meilę, Feliksas nebesuvaldė jausmų protrūkio ir su ištikimuoju Bisteckiu surezgė sąmokslą. Vieną naktį Feliksas apgavo jį saugojusio trinitoriaus, miegojusio teisiųjų miegu ir knarkusio gretimaime kambaryje taip, kad net stogas kilnojosi, budrumą, išlipo per pirmojo aukšto langą ir šoko į arkliu pakinkytas rogeles, vadelijamas Bisteckio.

Per apsnigtus laukus jie greitai pasiekė Sušnos pilį. Tokią vėlyvą valandą visi šeiminkai miegojo, bet jaunas grafas namus gerai pažinojo, tad be kliūčių ir stengdamasis kelti kuo mažiau triukšmo, pasiekė savo žmonos miegamąjį, jų švelnios ir paslaptingos meilės lizdelį. Bet kokį liūdną vaizdą išvydo pravėręs duris! Jo jaunoji žmona buvo pri-

gulusi ant sofos. Ji buvo išbalusi, apsiašarojusi, išdrikusiais plaukais. Ją išvydusi neištiesė rankos, net nesujudėjo!

– Ach, mano angele, mano Gertrūda, kas tau? – sušuko Feliksas ir krito ant kelių, netekęs galvos iš meilės.

Užuot atsakiusi liūdna Gertrūda drebančia ranka ištiesė Feliksiui popierių pluoštą. Tai buvo pražūtingasis raštas! Komorovskiai jį buvo gavę tą pačią dieną. Perskaitė, aptarė ir eidami gulti neapdairiai paliko salone ant stalo. Gertrūda pamatė tuos popierius ir, tenkindama savo fatališką smalsumą, pati perskaitė. Galime įsivaizduoti, ką turėjo jausti mylinti jaunos moters širdis, kai ji skaitė tuos įžeidžiančius žodžius, kuriems pritarė ir juos patvirtino savo parašu jos vyras. Koks smūgis išduotai meilei, viltims!

Gertrūda papurtė tą bjaurią rašliavą.

– Čia nėra nė vieno žodžio, – prakalbo ji, – kuris nežemintų manęs, nežleistų mano vargšų tėvų. Nedaug jums prireikė laiko, kad viešai išsižadėtumėte savo jausmų, paneigtumėte manuosius! Jūs piktnaudžiaavote mano patiklumu, mano tikėjimu šventais pažadais. Man siūloma turto, kad pasirašyčiau už savo gėdą, kad negerbčiau tikėjimo vardu sudarytos šventos sąjungos ir pasiskelbčiau esanti jūsų meiluzė, remdamasi nežinau koku šventvagišku įstatymu, barbaro ir despoto tėvo valia!

Kol ji, smaigiama raudos, kalbėjo, Feliksas dideliais žingsniais žirgliojo po kambarį, susiėmęs už galvos.

– Argi aš galėčiau pamilti šiandien kitą, atiduoti savo širdį, o paskui ją atsiimti? Ar galiu išsižadėti meilės, pamiršti priesaiką, bailiai atsisakyti šventų jūsų žmonos pareigų? Niekada!

Jai kalbant mergaitiško raudonio užlietas gražus išblyškęs veidas tapo nenusakomai žavingas.

– Niekada, nes tapsiu motina, negalėčiau sugriauti savo vaiko ateities, niekada, niekada!

Išgirdęs tokią netikėtą naujieną Feliksas vėl puolė žmonai po kojomis, pasikūkčiodamas verkė iš džiaugsmo.

– Taip, taip, mano Gertrūda, mano dievinama žmona, nesutik niekada, niekada nepasirašyk Dievo ir žmonių įstatymams prieštaraujančio rašto. Netikėk tais bjauriais žodžiais, kuriuos buvau pri-

(Nukelta j 32 p.)

Žiema. Bonifaco Vengalio nuotrauka

verstas pasirašyti perpykusio tėvo akivaizdoje, jam įsakius. Tai tušti žodžiai, mano širdis jais bjaurisi, aš suplėšau tą popierių ir metu lauk.

Taip kalbėdamas Feliksas griebė raštą, suplėšė jį į smulkiausius skutelius prie Gertrūdos kojų. Patiklus vaikas nusišypsojo pro ašaras ir patikėjo, kad jos laimė sugrįžo. Jaunavedžiai vėl ėmė prisiekinėti amžiną meilę, sutvirtindami ją labai švelniais bučiniiais.

Tą akimirką pasigirdo tylus barbenimas į langą. Tai atsargusis Bisteckis pranešė, kad laikas ke liauti, kol neišaušo.

– Kada vėl pasimatysime, – klausinėjo Feliksas savo žmonos, – kada aš galėsiu ištrūkti iš savo kalėjimo?

Tada Gertrūda jam atskleidė, kad, perspėti savo draugo Sierakovskio, jos tėvai nusprendė šiandien pat išvykti į dvarą, kurį valdė netoli Leopolio miesto, kad išvengtų baisiojo vaivados iš pykčio ir keršto sumanytų žygių.

– Dievas savo tėviška globa suteikė man minutėlę atokvėpio. Gal tai nebus paskutinis kartas, bet kada tai bus? Deja!

Gertrūda nusiėmė nuo kaklo mažą medalioną.

– Žinai, – paaiškino jam, – Vienoje išmokau tapyti miniatiūras. Žiūrėdama į save veidrodyje

neblogai išgavau panašumą. Įteikiu tau savo atvaizdą, kad sutvirtintume mūsų susitaikymą. Pažadi visada turėti jį su savimi?

Feliksas apipylė portretą bučiniiais. Jam teko gerokai pavargti stengiantis ištrūkti iš jo kaklą apsivijusių švelnių Gertrūdos rankų...

Dar vienas beldimas į duris priminė, kad negalima laukti kol prašvis, kad reikia grįžti į Kristinopolį. Paskutinis bučiny, paskutinis sudie, jis ir bus paskutinis, amžinasis sudie.

Vėl atsidūrusiam namų kalėjime Feliksui buvo leidžiama tik nueiti pabučiuoti rankos vaivadienei. Į motinos apartamentus jį ant pirštų galiukų nuvedavo tėvas. Kiek kartų jam kilo noras atverti savo širdį, išlieti savo jausmus, išpasakoti savo meilę Gertrūdai, priminti apie vedybas su ta, kurią myli, pagaliau paprašyti, kad motina jai būtų švelni, atlaidi. Bet argi jis galėjo išdrįsti, sekamas rūstaus, įtaraus tėvo žvilgsnio? Argi jis galėjo rizikuoti ir tokiu netinkamu laiku prisipažinti, juk toks prisipažinimas galėjo sukirsti trapią, suirzusią būtybę, gal net nutraukti ploną jos gyvybės giją! Apie tai jis nedrįso nė pagalvoti.

Bet mintis, kad pavyks paveikti tėvą visišku nuolankumu, mintis, kad pavyks palengvinti savo jaunosios žmonos kančias, nuraminti jos baimes, žadino grafui Feliksui klaidingą saugumo jausmą, kuris dar labiau migdė ir taip iš prigimties silpną jo būdą. Ach, jis nė iš tolo nenujautė, kokia audra kaupiasi aplink jį, kokia tragiška katastrofa laukia ir kokie baisūs bus jos rezultatai.

Kaip Gertrūda ir buvo sakiusi savo vyrui, Komorovskių šeima patraukė į Leopolį, bet dėl to, kad nebuvo pakankamai arklių pakeisti ir tą dieną ypač gausiai prisnigo, jiems teko apsistoti Novosiolkose, kašteliono valdose vos už dviejų ljų nuo provincijos centro.

Sušnos tijūnas iš vieno savo patikėtinio išgirdo, kad prieš jo šeimninikus ruošiamas sąmokslas ir paskubėjo išsiųsti pasiuntinį, kad perspėtų juos saugotis ir kuo greičiau trauktų į miestą. Bet gyvenime dažnai nutinka keisčiausių dalykų. Pasiuntinys pakelėje pataikė į valstiečių vestuves, prisėdo ten išgerti ir pašokti, tad atvyko pas savo šeimninikus tik tada, kai jau buvo nutikusi nelaimė ir įvykdytas nusikaltimas.

(Tęsinys kitame numeryje)